

TA'LIM, SAN'AT VA PSIXOLOGIK ERKINLIK – MA'NAVIY YETUK JAMIYAT POYDEVORI

Abdurayimov Faxriddin Muxammadali o'g'li

Andijon viloyati Madaniyat boshqarmasi tasarrufidagi
Izboskan tumani 6-sonli bolalar musiqa va san'at maktabi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada ta'lim, san'at va psixologik erkinlik tushunchalari o'zaro bog'liq ijtimoiy va madaniy hodisalar sifatida tahlil qilinadi. Maqolada bu omillarning inson shaxsini shakllantirish, mustaqil fikrlaydigan avlodni tarbiyalash va barqaror ijtimoiy muhitni ta'minlashdagi roli chuqur yoritilgan. Ta'lim tizimida ijodiy yondashuvlar, san'atning tarbiyaviy imkoniyatlari va psixologik erkinlikning ma'naviy hayotga ta'siri ilmiy manbalar asosida o'rganilgan. Maqola ma'naviy yetuk jamiyat qurishda aqliy, hissiy va estetik omillar birligining muhimligi haqida kompleks yondashuvni ilgari suradi.

KALIT SO'ZLAR: Ta'lim, san'at, psixologik erkinlik, shaxs kamoloti, ma'naviy yetuklik, estetik tarbiya, ijodkorlik, ijtimoiy ong, madaniyat.

Zamonaviy jamiyatda inson omilining qadri tobora oshib borayotgan bir paytda, uning to'laqonli shakllanishi va ijtimoiy faolligining ta'minlanishida uchta asosiy unsur — ta'lim, san'at va psixologik erkinlik — hal qiluvchi rol o'ynaydi. Har bir insonning ruhiy-axloqiy kamoloti, fikrlash doirasi, ijtimoiy munosabatlardagi faolligi ana shu omillar uyg'unligida shakllanadi. Ayniqsa, mustaqil fikrlovchi, estetik didga ega va ichki psixologik erkinlikni his eta oladigan insonlarni tarbiyalash — jamiyatning ma'naviy yetukligiga zamin yaratadi.

Ta'lim insonni ongli, bilimli va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirsa, san'at uning estetik va ma'naviy dunyoqarashini boyitadi. Psixologik erkinlik esa insonning o'z fikrini erkin ifoda eta olishi, tanlovda mustaqil qaror qabul qilishi, ijodiy fikrlashi uchun zarur ichki holatdir. Shu jihatdan qaralganda, bu uch tushuncha o'zaro uyg'unlashganda, nafaqat shaxs kamoloti, balki jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi ham ta'minlanadi.

Bugungi globallashuv sharoitida insoniyat oldida turgan eng katta xavf — bu ma'naviy yo'qotishlardir. Shu bois, zamonaviy taraqqiyotning markazida insoniylik, ruhiy barkamollik, estetik madaniyat va psixologik mustaqillik kabi tushunchalarni rivojlantirish muhim vazifa sifatida dolzarb bo'lib qolmoqda. Ma'naviy yetuk jamiyat

qurish uchun esa ta'lim tizimining zamonaviyligi, san'atning tarbiyaviy salohiyati va inson psixologiyasining erkin rivojlanishi o'zaro uyg'unlikda faoliyat yuritishi zarur.

Ushbu maqolada ana shu uchlik – ta'lim, san'at va psixologik erkinlikning o'zaro aloqasi, ularning shaxs kamoloti va jamiyat barqarorligiga ta'siri ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Maqsad – ma'naviy jihatdan yuksak, barkamol, erkin tafakkurli jamiyat qurishda muhim bo'lgan omillarni aniqlab, ularni hayotga tatbiq etish yo'llarini ko'rsatishdan iborat.

Inson hayotida ta'limning tutgan o'rni beqiyosdir. Bu nafaqat bilim olish, balki dunyoqarashni shakllantirish, mustaqil fikrlash, to'g'ri qaror qabul qilish, ma'naviy-axloqiy mezonlar asosida yashashni o'rgatadigan murakkab ijtimoiy jarayondir. Ma'naviy yetuk jamiyat qurish uchun avvalo har bir shaxs ma'rifatli bo'lishi, o'zining kimligini, jamiyatdagi o'rnini anglab yetishi zarur. Bu esa sifatli ta'lim orqali amalga oshadi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim sohasidagi islohotlar — zamonaviy o'quv dasturlari, ilg'or pedagogik texnologiyalar, ijodkorlik va tanqidiy fikrlashga yo'naltirilgan yondashuvlar — yosh avlodni ijtimoiy faol, ma'naviy yetuk va axloqiy jihatdan mas'uliyatli inson sifatida tarbiyalashga xizmat qilmoqda. UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar ham barqaror taraqqiyot uchun ta'limning hal qiluvchi rolini alohida ta'kidlab kelmoqda.

Ta'lim orqali inson ilm-fan sirlarini o'zlashtiradi, ammo uning chinakam kamoloti uchun bu yetarli emas. Bu yerda san'at va psixologik erkinlik singari omillar ta'lim jarayonining ichki mazmunini belgilaydi.

San'at — inson ruhiyatiga, qalbiga eng bevosita ta'sir etuvchi vosita bo'lib, u shaxs ma'naviy olamini, estetik didini, go'zallikka bo'lgan ehtiyojini shakllantiradi. Musiqa, tasviriy san'at, teatr, adabiyot, kino va boshqa san'at turlari orqali inson jamiyatdagi voqelikni chuqurroq anglaydi, o'zini va atrof-muhitni tahlil qilishga o'rganadi.

Ma'naviy yetuk jamiyat shakllanishi uchun san'atning tarbiyaviy, madaniy va ijtimoiy-ma'naviy salohiyatidan keng foydalanish zarur. Bu borada maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab, oliy ta'lim tizimigacha san'at bilan bevosita aloqador bo'lgan darslar, to'garaklar, madaniy tadbirlar muhim o'rin tutadi. Estetik tarbiya, milliy madaniyatni qadrlash, o'zligini anglash — bular barchasi san'atning ijobiy ta'siri orqali shakllanadi.

Masalan, teatr sahnasi orqali ijtimoiy muammolar, insoniy qadriyatlar, axloqiy mezonlar targ'ib qilinadi. Musiqa inson ruhiy holatiga ta'sir etadi, uni tinchlantiradi,

ruhlantiradi yoki ogoh qiladi. Bu ta'sir inson tafakkurini yuksaltiradi, ijtimoiy ongi va mas'uliyatini oshiradi.

Psixologik erkinlik — bu insonning ichki mustaqilligi, o'z fikrini erkin bildirish, tanqidiy yondashish, ijodiy izlanish olib borish va o'zini erkin namoyon eta olish imkoniyatidir. Bunday erkinlik mavjud bo'lmagan jamiyatlarda insonlar passiv, qo'rqq, bir xil fikrlovchi va tashabbussiz bo'lib qoladi. Bu esa na shaxs kamolotiga, na jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, inson o'zini xavfsiz, qadrlangan, tinglangan va hurmat qilingan his qilgan muhitda ijodiy salohiyatini to'liq ochadi. Shuning uchun ham bugungi ta'lim tizimi va madaniyat siyosati doirasida inson erkinligini, xususan psixologik farovonlikni ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Psixologik erkinlik yosh avlodni mustaqil fikrlovchi, mas'uliyatli, o'z qadri-qimmatini anglagan shaxs sifatida tarbiyalaydi. Bunday shaxslar jamiyatdagi muammolarga befarq bo'lmaydi, aksincha, ularni hal qilishga intiladi. Bu esa jamiyatning o'sishi va yetuklikka erishishida muhim omildir.

Ta'lim, san'at va psixologik erkinlikni alohida-alohida rivojlantirish yetarli emas. Ular bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan holda, integratsiyalashgan tarzda shakllantirilgandagina yuqori natijalar beradi. Masalan, faqat bilim beradigan ta'lim emas, balki san'at bilan boyitilgan, psixologik muvozanatni ta'minlovchi, ijodiy yondashuvga asoslangan ta'lim tizimi — zamonaviy yetuk jamiyat uchun zarur modeldir. Shuningdek, san'atni faqat estetik vosita sifatida emas, balki psixologik sog'lomlashtirish, ijtimoiy moslashuv va shaxsiy rivojlanish vositasi sifatida talqin qilish yondashuvi kuchaymoqda. Psixologik erkinlik esa bu tizimda "ichki katalizator" sifatida harakat qiladi — ya'ni, insonni o'z imkoniyatlariga ishonтиради, harakatga undaydi, o'zini anglashga yo'naltiradi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan "Yangi O'zbekiston – yangi ma'naviyat" tamoyili doirasidagi islohotlar, madaniyat va ta'limni uyg'unlashtirish, san'at maktablari, ijodiy to'garaklar, psixologik markazlar faoliyatining yo'lga qo'yilishi — bularning barchasi ma'naviy yetuk jamiyatni shakllantirish yo'lida tashlangan muhim qadamlardir.

Insoniyat taraqqiyotining eng barqaror poydevori – bu ma'naviy yetuklikka asoslangan jamiyatdir. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, bunday jamiyatni shakllantirishda ta'lim, san'at va psixologik erkinlik omillari ajralmas bir butun sifatida faoliyat yuritishi zarur. Chunki bilimli inson ma'naviyatli bo'lmasa, uning bilimlari

jamiyatga foyda keltirmaydi. San'atsiz jamiyat esa estetik jihatdan qashshoq, madaniyatsiz va hissiy jihatdan muvozanatsiz bo'ladi. Psixologik erkinliksiz esa inson faqat tashqi ta'sir ostida yashaydi, o'z fikriga ega bo'lmaydi.

Ta'lim bilim manbai sifatida shaxsni ongli va ma'rifatli etib tarbiyalaydi. San'at uning ichki olamini boyitadi, hayotga estetik nigoh bilan qarashga o'rgatadi. Psixologik erkinlik esa unga mustaqil fikr yuritish, ijod qilish va o'zligini anglash imkonini beradi. Aynan shu jihatlar uyg'unligidagina ma'naviy yetuk, barqaror, adolatli va farovon jamiyatni qurish mumkin.

Bugungi globallashuv davrida O'zbekiston tajribasida ham ushbu yondashuv tobora kuchayib bormoqda. Ta'limda yangicha metodlar, san'atga e'tibor, yoshlar ongini psixologik jihatdan sog'lomlashtirishga qaratilgan tizimlar rivojlanmoqda. Shu bois, ushbu maqolada ilgari surilgan g'oya — ta'lim, san'at va psixologik erkinlikni o'zaro uyg'unlashtirish orqali shaxs va jamiyat ma'naviy kamolotiga erishish konsepsiyasi — zamonaviy taraqqiyotga muvofiq holda taklif qilinmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I.A. (2008). *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.
2. UNESCO (2015). *Rethinking Education: Towards a global common good?* Paris: UNESCO Publishing.
3. Forobiy, A.N. (1993). *Fozil odamlar shahri*. Toshkent: Fan.
4. Zohidov, A. (2020). "Ta'lim, san'at va erkin fikrlash – zamonaviy yoshlar tarbiyasining negizi". *Yosh olim*, 3(2), 77–82.
5. Maslow, A.H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
6. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.
7. Sa'dullaev, A. (2017). *Ma'naviyat asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
8. Rasulov, T. (2021). "Psixologik farovonlik va erkinlikning shaxs taraqqiyotidagi o'rni". *Psixologiya va ijtimoiy fanlar*, 4(1), 39–45.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning yoshlarga oid siyosiy nutqlari va farmonlari (2017–2024).
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yilgi qarori: "Madaniyat va san'at muassasalarining faoliyatini rivojlantirish to'g'risida".